

KULTUR

KRITIK | DEBAT | NAVNE

I årevis har skriftsproget rangeret over talesproget. Men de seneste årtier er det sprog, vi bruger til at snakke med hinanden, steget i graderne og har fået langt mere anerkendelse blandt forskere end tidligere.

SPROG

At tale er lige så fint som at skrive. Men faktisk er talesproget lige så korrekt. Og selv småord som aha, nja, puha og mm fortjener ros, da de rummer et væld af mulige betydninger.

»En af grundmekanismerne ved talesprog er, at det er fortolkningsrigt«, konstaterer sprogforsker Carsten Hansen.

Mm ...

»Og så siger du mm! Dermed siger du: Jeg har forstået, hvad du mener. Jeg har hørt, hvad du sagde. Kanalen er i orden, og jeg har taget det til efterretning«.

Men i en anden samtale kunne 'mm' have indikeret uenighed eller modstand over for en kommentar. De mange mulige betydninger gør det dog ikke sværere for os at forstå hinanden, ganske enkelt fordi samtaler er en så naturlig del af livet.

CHARLOTTE HOLM PEDERSEN

Med det for øje har et forskerhold på Københavns Universitets Sprogforandringscenter med Carsten Hansen i spidsen udarbejdet en online talesprogsordbog, hvor 25 udråbsord indtil videre er samlet, og som kortlægger de mange betydningsforskelle, som retskrivningsordbøger ikke til fulde beskriver.

»Nogle har spurgt: Hvor er alle ordene? Der er kun 25, fordi vi har taget dem, der er allermest forankret i talesproget. Det er dem, der er samtalens smørelse og får samtaler til at glide. Men der ligger ofte også et utrolig stort følelsesmæssigt potentiale i udråbsord. Som overraskelse, beundring, afstandtagen, tilslutning, bekræftelse eller accept«, siger han.

Netop udråbsordenes evne til at udtrykke en følelse beskriver Carsten Hansen som noget af det vigtigste ved småordene.

»Du kan garanteret selv huske, da du var teenager og dine forældre sagde: 'Du skal være hjemme klokken 11«. Øøøv ville man svare. Du kan godt høre den negative attitude? Det viser en holdning, nemlig at det der er jeg aldeles utilfreds med. Du ville sige noget andet, hvis de sagde, du må komme hjem, når du vil. YES«, siger sprogforskeren.

Måden ordene bliver sagt på, er måske den vigtigste kilde til at forstå, om den, man snakker med, er begejstret, forarget eller ligeglad. 'Aha' sagt langtrukket og med en god volumen vil ofte tyde på, at personen er overrasket eller forundret over noget. Mens sagt kortfattet og monotont kan det være en neutral kvittering for, at man har hørt og forstået den information, en samtalepartner netop har givet. Og hvis den ikke er hørt, så vil vi sige hvabehar og få den anden til at gentage. Men det kan også bruges, hvis man er fornærmet over noget. I det tilfælde vil man bare lægge trykket på ordet hårdere.

En af grundene til, at talesproget længe blev anset for mindre værd end skriften, var, at mange opfattede talesprog som noget løst og ustruktureret. Men egentlig er

det modsatte tilfældet, da vi med stor nøjagtighed bruger alle de små udråbsord, der får samtalerne til at glide frem.

Vi forstår alle, når puha bliver brugt til at udtrykke væmmelse over mad.

»Puha, I skal aldrig gå på Kentucky Fried Chicken i USA. Det smager af bæ«, som en af de mange interviewpersoner fra talesprogsordbogen siger.

Men vi forstår også, når nogen siger puha, fordi det er fysisk hårdt at gå op ad en bakke. Eller når puha bliver brugt, fordi man er lettet over noget.

Ofte kan de små ord altså udtrykke følelser, der er stik modsat hinanden. Puha, hov, åh og av er blot nogle stykker, som kan det. Men det er ikke kun følelserne, der til tider er modstridende. Nogle gan-

ge kan ordene også betyde det modsatte af, hvad de umiddelbart står for. 'Hold kæft' skulle man tro kun blive brugt til at få nogen til at tie stille, men faktisk kan det også opfordre en samtalepartner til at snakke videre. Det er for eksempel tilfældet, når nogen siger: 'Hold kæft, hvor er det interessant'.

»Vores nordiske venner er dybt forundrede, fordi på norsk og svensk bruger man ikke 'hold kæft' på den måde«, siger Carsten Hansen.

Talesproget er imidlertid ikke kun struktureret over måden, vi siger ordene på, men også hvordan vi opfører os.

»Vi forventer alle sammen, at når du stiller et spørgsmål, så svarer jeg. Ikke fordi vi skal gøre sådan, men vi forventer det. Vi er enormt dygtige til at få en samtale til at hænge sammen, til at få ønsker igen og til at handle med sproget«, siger Carsten Hansen.

De sociale medier har blødt op for skellet mellem tale og skrift især på grund af chatfunktionen, forklarer lektor på Københavns Universitet og ekspert i det danske sprogs udvikling i det 20. århundrede Torben Juel Jensen.

»Normalt siger man, at når man ser udviklinger i sprog, så starter tingene i tale-

sproget og breder sig efterfølgende til skriftsproget«, siger han.

Nu er der eksempler på, at det modsatte også kan lade sig gøre. Altså at noget starter som et skriftudtryk for derefter at blive brugt i samtaler. Som eksempel peger lektoren på forkortelsen LOL, som er opstået på sociale medier og står for *laughing out loud*. Altså at man griner højt af en besked, som en anden netop har sendt. Den forkortelse er flere nu begyndt at bruge, når de taler sammen.

Han fastslår, at det ikke er et meget udbredt fænomen, men et godt eksempel på, hvordan sproget udvikler sig, og hvordan det til tider sker hurtigt. Og når det sker, er der typisk nogle bestemte ting, der spiller ind. Oftest er det, fordi man

gerne vil skille sig ud fra andre – især ens forældre. Når børn bliver teenagere, er det helt klassisk, at de får brug for at vise deres identitet. Og det kan altså ske via talesproget, forklarer Torben Juel Jensen. Om end det ofte sker ubevidst.

»Man kan se, at det går voldsomt frem i København i 70'erne med at bruge 'du'. Men det sjove er, at det er en udvikling, der vender igen, så det nu er mere almindeligt at bruge 'man'. Hvis man ser på fordelingen dengang og i dag, er det de gamle, der i højere grad bruger 'du'. Og de unge bruger mere 'man' end deres forældre«, siger Torben Juel Jensen.

Hans forskning er baseret på 1.600 timers interviewoptagelse fra 1970'erne og frem; de samme data, som den nye talesprogsordbog bygger på. Han mener, at der kan være flere forklaringer på, at 'du' overhovedet begyndte at vinde frem.

»Du' signalerer involvering, og det opfordrer til en mere intim og personlig relation mellem taleren og tilhøreren. Og det, mener vi, kan spores tilbage til en mere generel sprogforandring i kølvandet på 1968, hvor man også stoppede med at sige 'De'. Der ser altså ud til at være sket noget, hvor skellet mellem den private og den offentlige omgangsform er blevet mindre. Man taler mere ens, uanset om man taler med fremmede eller familie«, forklarer lektoren.

Sproget og identiteten

Forandringer i sproget kan også ske, når man gerne vil signalere, at man hører til en bestemt gruppe i samfundet. Og også her er det de unge, der især står bag sprogets udvikling.

»Unge har god tid til at gå sammen med andre unge, der ligner dem selv. Så der dannes nogle tætte miljøer blandt de unge. Og når der dannes sig de her tætte grupper, påvirker de hinanden sprogligt. Og det kan føre til relativt hurtige sprogforandringer«, siger Torben Juel Jensen.

Det kommer mest tydeligt til udtryk, når unge med forskellig etnisk baggrund bliver blandet. De hiver en stor pæreveling af sprog og udtalemåder ind i samtalerne og danner, hvad de ifølge Torben Juel Jensen selv kalder gadesprog – måske bedre kendt som perkerdansk. Blandt de mest udbredte ord er 'wallah', 'habibi' og 'para', som henholdsvis betyder 'jeg sværges', 'ven' og 'penge'.

»Men det ser ud til, at de lægger mange af de her træk fra sig på arbejdsmarkedet, og når de bliver ældre«, siger lektoren.

Men så længe de er unge, har de en energi og en uimponerethed over sig, mener sprogforsker Carsten Hansen. Det er ganske enkelt en del af deres identitetsdannelse at bringe nye ord i spil.

»Har du nu en fornemmelse af forskellen mellem tale- og skriftsprog«, spørger Carsten Hansen.

Absolut. Det kan være, jeg lige kan stille et sidste spørgsmål ...

»Ved du hvad. Det, jeg lige sagde med 'har du', var ikke ment som en præafslutter, men sådan opfattede du det, og derfor siger du: »Jeg har lige et sidste spørgsmål«. Enhver samtale er en løbende forhandling. Du accepterer, at vi er ved at afslutte samtalen, men du vil gerne have lidt medindflydelse på, hvordan den skal afsluttes«.

Hvornår kan det så gå galt sprogligt?

»Det går aldrig galt på den måde, at det ikke lykkes. Hvis du er til møde i en bank og du har noget, du skal opnå, så bruger du en bestemt sproglig strategi og nogle bestemte udråbsord, og alligevel lykkes det måske ikke at få det lån. Men sproget fungerer jo stadigvæk«.

En sidste ting ville være ...

»Nej, det går ikke. Du har spurgt om det sidste, så nu er det det allersidste. Og så griner vi, fordi vi har etableret en kultur, hvor du gerne må blive ved med at spørge. Så har vi to det fællesskab. Og det synes jeg simpelthen er så godt i en samtale«.

charlotte.holm@pol.dk